

שבעים שנה וששה ימים / נתן אלתרמן

1

השעה שבה עמד ראש המטה הכללי של צה"ל על הבמה שמעליה נשמע לראשונה, לפני שבעים שנה, דברו של הרצל אל העם היהודי, יכלה להיות שעה של סמליות חגיגית ומרתקת. הרצל עצמו, אותו מלך אביון אשר מהותו הנסיכית, עם כל רוחניות שבה, שמרה זיקה חזקה אל הדרת טקס, היה יודע להעריך הופעה זו. ייתכן כי לוא ניבא לו מי, באותו יום של פתיחת הקונגרס הראשון, כי ראש המטה-הכללי של הצבא היהודי המנצח יהיה בין המברכים שיופיעו על בימה זו ביובל השבעים של התנועה, היה הדבר נראה לו כהזיה המסמלת לא את מוחשיותה של מדינת-היהודים, אלא את היותה חלום רחוק ומטורף.

כן, הרצל היה יודע להעריך זאת ולהתפעם מכך, אלא שהיתה בה באותה חגיגת-יובל שנערכה לפני שבוע בבאזל עוד נימה אחת שאילו העלה אותה על דעתו היה נחרד ונרתע כמפני חלום רע. הוא לא שיער כי לאחר שבעים שנה ולאחר ששה ימים של מלחמה ונצחון שהכריעו את גורל ישראל מכליון לקיום, עתיד קולו הקורא אל עם ישראל להישמע כאן שוב כשהוא אובד בתחומים ריקים עוד יותר מאשר בקונגרס הראשון, ושהמפקד הצעיר, הלוחם והחלוץ ובן הארץ, עתיד לעמוד כאן כשהוא קורא אל הציונים ואל האומה לקום וליטול את הנצחון החרוך והפצוע והכביר הזה ואין עונה ואין נע.

מבחינה זו היה אותו מיפגש חגיגי באולם הקונגרס הראשון, בין ראש הצבא היהודי ובין הציונים, מסוג הדברים המעבירים צמרמורת בגב. זה היה מיפגש בין נציג של עולם היש ובין צללי רפאים, בין חוק הקיום ובין חוקי התוהו, בין החי ובין הצלמים המשוחים בצבעי חיים-מדומים. כן, שבעים השנים הללו היו מלאות וגדושות. הפיכות שאין דומה להן התחוללו בחיי העולם ובחיי של העם היהודי. ענותו של העם ידעה את העמוקה והנוראה שבתהומות, את שיאי המסירות והמאבקים, את קרבן החלוצים, את ספינות-המעפילים, את תקומתה של המדינה מן האש, את הנופלים לכל אורך שנותיה, את שלוש מלחמותיה לחיים ולמוות, – ועכשיו, לאחר נצחון זה שבה נהפכה מדינת-היהודים הלוחמת לארץ-ישראל פתוחה וגדולה, עומד נציג הלוחמים והבונים, כסמל תחיתה היגעה והמנצחת של האומה, עומד וקורא אל העם לקום ולעשות את הצעד שעשוי לחרוץ את גורל כל ההישגים כולם, וקולו מתגלגל כמו בתוך מרחב ריק ומחריש. רק מחיאות-הכפיים הסוערות של משתתפי חגיגת-היובל נענו לו לרמטכ"ל הצעיר של צה"ל וקולן של מחיאות-כפיים אלו צילצל כהתפרצות של צחוק או של ילל, שחצו אותו רגע את ההווה היהודית מן הקצה אל הקצה.

זאת עלינו לדעת ולהבין כדי לתפוס משמעותה של שעה זו, כדי לדעת מה הדברים שגורלם עומד להיחתך. מישחק הציונות צריך להיפסק. הגיעה השעה שבה צריך העם להשיב תשובה ברורה

ודחופה לשאלה אם אותו זיק שנחצב בקונגרס הראשון יהי לו קיום או שנגזר עליו להיות התלקחות אחרונה של הכרה עצמית בחיי היהודים כעם.

2

כל הבעיות שאנו מתחבטים בהן לאחר מלחמת-ששת-הימים אינן אלא גלגוליה של שאלה זו: שאלת העליה. הנצחון שגזר את דיננו לחיים חסרונו הוא בכך שקומתו גדולה משיעור-קומתנו. הוא לנו תוספת כוח, אך גם – למה נכחיש – תוספת מיטרד... שכן נצחון זה בא לא בגפו. מתוכו, כמו מתוך סוס טרויאני, יצאה ארץ-ישראל. הנה היא כאן, היא באה למועד. מאות על מאות שנים עברו והיא הבקיעה ובאה לפגישה, ועכשיו היא מחכה שוב, והעם איננו. לא בא. מסתבר שהיא היתה נאמנה ועמוקת זכרון יותר ממנו, אך ברור כי מעתה יהא מועד צפייתה קצר יותר. אפילו קצר מאד, שכן זכרון-נצח הוא מן הדברים שאינם נישנים. אהבה ראשונה יש לה סוף, שמעבר לו היא אהבה אחרונה ואחר-כך היא שנאה או שכחון. מה שאני אומר כאן אינו הפלגה אל המופשט. אין זו, למעשה, אלא הרצאה תמציתית של הבעיה הדמוגרפית. כל עיקרה של בעיה זו נובע לא ממציאיותם של תושבים ערבים, אלא מהיעדרם של עולים יהודים. אין אדם צריך להיות קשור אל נופי יהודה והשומרון קשרי-מסתורין של זכרון לאומי, כדי לחוש כי עזיבתם מסיבות "דמוגרפיות" אלו הוא דבר שאסור לנו לעשותו מחמת טעמים של יסודי-חובה כלפי עבר ועתיד. אני כשלעצמי, הנני מודה ומתוודה שקשרי עם נופים אלה ועם שמות אלה של חברון ובית-לחם ודומיהם אינם קשרים שבמעמקי רגש וייצר אשר אין שום נימוק עומד בפניהם. הנני מודה כי ההכרה הברורה שאוסר לנו להעלות על הדעת את נטישתם של "שטחים" אלה היא, לגבי דידי, יותר ענין של מסקנה והחלטה מדעת. מסקנה והחלטה אלו אומרות כי ויתור-מראש על שטחים אלה הוא דבר אשר שום אומה שפוייה לא היתה מעלה על דעתה לאחר נצחון שהפך את חבלי-הארץ הללו, ערש האומה, למקור-חיים אחרי היותם חרב מונחת על צוואר ולאחר כל שבועות ונדרים שאומה זו נשבעה ונדרה בשמם במשך מאות בשנים, בלשון האמונה הדתית, ומזה מאה שנה גם בלשון המהפכה הרעיונית הנקראת אידיאולוגיה וחזון לאומי. ויתור זה, שאנו מהרהרים בו ואף מתכוננים לקראתו, משום שאנו מקבלים בשלוות-נפש את העובדה שהעם היהודי לא יבוא לתקן את מאזן האוכלוסים, היא דבר שלא היה לו תקדים בדברי ימי תחייתן של אומות ובתולדותיהם של כל רעיונות ואידיאולוגיות חברתיות שבעולם. וכל זאת פרט לעובדה, שנסיגה אל הגבולות הקודמים, אף לאחר תיקונים, פירושה התנכלויות חדשות ומלחמות חדשות אשר אחת מהן עשויה להסתיים שלא כרצוננו ואז אולי הקץ לכל.

3

אפשר גזירה היא שנהיה עומדים כיום, לאחר עשרים שנות עצמאות מדינית, בפני שאלות-יסוד של להיות או לא להיות. אולי גזירה היא שנהיה עומדים במצב זה לא מחמת כוחות חיצוניים שגברו עלינו, אלא מחמת קפאונו של העם היהודי שאיבד את כושר הרפלקסים הטבעיים של יצר-הקיום. אלא שעלינו להודות שבמשך אותן עשרים שנות עצמאות לא עשינו דבר לביטולה של הגזירה ולהכחשתו של אותו מירקם מסולף של אמתלאות והסברים שהעמידו את הרעיון הציוני

ראשו למטה ועשו את הקמת המדינה גורם להתבססות יהודית בגולה ול"זקיפות-קומתן של התפוצות" ולכ היותר מניע להגברת מסע ההתרמות למגבית.

אנו עודדנו מצב זה ואישרנו אותו, ולא זו בלבד אלא עשינו כל מה שאפשר כדי להלעיג את הקול האחד שחשף את האבסורד ואת הסכנה שבענין זה. חובה אלינו להזכיר כיום, אף שבעליו של אותו קול בודד שהוא עכשיו שבעתיים – "לא באַפְנֵה". חובה להזכיר כיצד הפכנו לצחוק ולמנוד ראש את בן-גוריון כל שעה ששמענו אותו "משמיץ את הציונות" ומתריע על הסכנה במשך כל השנים, עת רבה לפני שיריביו החלו להבין משמעותה של סכנה זו אף במידה הזעומה והמשרדית שהם חשים אותה כיום. עלינו לדעת היטב כי לוא רגזנו בשעתו פחות על בן-גוריון על שהוא "מעליב את ההסתדרות הציונית ומתנכל אל קיומה", ולוא עשינו את הדרוש בתחום זה, אולי לא היינו עמודים כיום, במידה ברורה וחרیפה כל-כך, במצב שהוא עלבון לכל תולדות ישראל, מצב המתנכל לא רק לקיומה של הסוכנות היהודית אלא לקיומה של האומה היהודית. עלינו לזכור היטב, כי אפילו אחד המחוננים והמובהקים במנהיגי הישוב והמדינה, ומי שהיה זמן-מה גם ראש-ממשלה, אמר אז, שעה שנשאל מה דעתו על פגיעותיו של בן-גוריון בהסתדרות הציונית, כי "זהו ענין ששרשו יותר בפסיכולוגיה מאשר בהגיון, ולא הייתי חפץ לעסוק בפסיכואנליזה". עלינו לזכור היטב כי אותו מנהיג לא היה בודד בדעתו אלא הביע את דעת רוב חבריו גם שעה שאמר כי "עם פרישתו של בן-גוריון נסתיים פולמוס עקר וטרדני בנושא זה (הציונות), שנשתווה לו משקל מיוחד מפני היות אחד מבעלי הפלוגתא ראש ממשלת ישראל בכבודו ובעצמו".

אכן, לאמיתו של דבר לא נסתיים הפולמוס, שכן בן-גוריון המשיך בו גם אחרי פרישתו, אלא נכון הוא שדברו נעשה בר-השפעה פחות, וזאת גם מחמת שבינתיים הוסיפה והשתרשה מנטאליות מסויימת, שעכשיו היא הקובעת, ולפיה לא תכנס של הדברים עיקר אלא העיקר הוא מי אומרם ובמי הם פוגעים. המניע העיקרי של מתנגדיו היתה לא התנגדות לדעותיו דווקא. המניע העיקרי היה – שמירת כבודה ויוקרתה של ההסתדרות הציונית מפני התקפותיו, כמו שאחרי פרישתו הועמד כחשוב מכל, ענין שמירת יוקרת של ראש-הממשלה וחבריו. אכן, מעכשיו נוסף להודפי התקפותיו של בן-גוריון נימוק חדש וחזק – הנצחון במלחמת ששת-הימים. נצחון זה שהונחל לאומה מכוחה של מדינת ישראל ומכוחו של צה"ל, אשר חלקו של בן-גוריון ביצירתם שווה עשרת מונים את החלק שיש בכך לכל חורפיו גם יחד, נצחון זה שהיה המשך תנופתו מאז, כנגד חורפים ומלעזים, ושלא היה מתחולל אילמלא חזונו והשראתו, נצחון זה משמש כיום נימוק חותך נגדו וטענה להוכחת הישגיה של הממשלה, "הטופחים על פניו". על-כרחך אתה מהרהר כי טוב לפחות שהצמרת הוותיקה הצליחה לנדות אותו, לבודדו ולשימו ללעג רק לאחר שהוא הספיק לעשות את העיקר ולהניע את גל-ההישגים הגדול שעכשיו אותה צמרת נישאת על גבו.

4

כשם, שבעת הכוונות שלפני ששת הימים נבחנו בעיות השעה מצד צרכי המלחמה, כך עלינו לראות עכשיו את בעיות הזמן מבחינת הענין המרכזי, שהוא חידוש העליה. ההסתערות על העם היהודי צריכה להיעשות בכוחות חדשים ובאמצעים חדשים, ולא על-ידי אלה שנתעו בסבכי ההתפשרות עם הציונות השוקעת והסכימו להפוך את השאלה הגורלית של תקומת העם למסע של אירועים קהילתיים ושל חינוך לדרשות בר-מצווה. מבחינה זו של תנופה להתעוררות האומה כולה עלינו לראות אף את שאלת האיחוד שבה מתחבטות עכשיו מפלגות-הפועלים. איחוד זה

יהיה לגורם חיובי אם הוא יביא לידי שחרור כוחות יוצרים וחדשים למשימות הזמן, אך הוא יהיה מזיק וכובל אם ישמש מכשיר להקפאת הצירופים הקיימים והמנטאליות הקיימת. איחוד זה צריך להיות זירת תחרות של כשרונות ורצונות אשר יגיעו לידי צירוף שלטוני חדש ובר-יכולת להתמודד עם הבעיות הגורליות. כוחות כאלה קיימים כיום גם מחוץ להנהגה הקיימת וגם בתוכה פנימה, אלא שהם כבולים על-ידי צמרת מפלגתית, אשר הבינוניות והשיגרה היא חותמה. אם יקום האיחוד לכבול את הכוחות הללו, על-ידי הקפאת המסגרות הקיימות והצירופים הקיימים, הרי טובה ממנה תחרות הפילוג שאינו מנציח מוסכמות ומשאיר בחוץ כוחות המסוגלים לערער עליהן.

מצב-חירום זה שהעם עומד בו עכשיו מצריך אמצעי-חירום. שבעים השנים וששת הימים הביאונו אל מפתן העשוי להיות ראשית שקיעה או ראשיתו של יום גדול וחדש. הבחירה בידינו.

29.9.1967